

وقایع نگاری ادبیات معاصر ایران

دفتر اول

از ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ ش

آزاده گلشنی

ستایش

تهران ۱۳۹۸

کتاب بهار ۴۳	سرگذشت‌ها ۳
سرشناسه:	گلشنی، آزاده، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور:	وقایع‌نگاری ادبیات معاصر ایران / آزاده گلشنی.
مشخصات نشر:	تهران: کتاب بهار، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری:	ج. ۳.
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۷۰۶۷-۱۲-۵
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
مندرجات:	ج. ۱. از ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ شمسی
موضوع:	ادبیات فارسی - ایران - قرن ۱۳ ق. - ۱۴ - تاریخ و نقد
موضوع:	Persian literature--Iran--19-20-century--History and criticism
رده‌بندی کنگره:	Plk ۱۵
رده‌بندی دیویی:	۸۰۰/۹۰۶۱
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۶۰۴۳

تهران: خیابان بهار، کوچه حمید صدیق، شماره ۲۵، واحد ۶ (تلفن: ۷۷۵۲۴۷۸۱)

وقایع‌نگاری ادبیات معاصر ایران

آزاده گلشنی

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۳۰۰

صفحه آرا: آزاده گلشنی

طراح جلد: پاشا دارابی

چاپ و صحافی: پردیس داتش

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۶۷-۱۲-۵

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ و مخصوص کتاب بهار است.

کتاب بهار (0912 122 6008, @Ketabe_Bahar, ketabebaharpub94@gmail.com)

مرکز پخش: پیام امروز (۶۶۴۸۶۵۳۵)

مقدمه

دوران قاجاریه را می‌توان اوج دانش و فرهنگ میان «دوران صفویه و اخلاف آن» و «ایران قرن بیستم» با استقرار سلسله قاجار، نماینده آن دور تثبیت شد و، پس از تقریباً نیم قرن هرج و مرج متوالی، آرامش پایداری پدید آمد. انقلاب مشروطه تلاشی بود برای ایجاد نهادهای دموکراتیک بر پایه حکومت قانون، ملی‌گرائی، آگاهانه و اصلاحات در امور دنیوی. در این دو رویداد، شاهد جریان طولانی و غالباً دردناکی از تغییر سازواری با واقعیات داخلی و خارجی بود که دولت و ملت ایران را شکل بخشید. در این دوران، ادبیات نیز، متأثر از تحولات جامعه، روی به تحول نهاد. عباس میرزا، ولیعهد، که به تدریس علم و ادب علاقه وافر داشت، اولین گروه متخصص اروپایی را به تبریز دعوت کرد تا برخی علوم را به تحصیل کردگان ایرانی آموزش دهند.

با سلطنت ناصرالدین شاه و به وزارت رسیدن امیرکبیر، این جریان به مرج خود رسید تا جایی که به تأسیس دارالفنون منجر شد. در پی آن، انتشار جزوات علمی تألیف استادان اروپائی دارالفنون باعث شد تا جامعه علمی و ادبی نخستین بار برنامه‌ریزی شده، با آثار غربی آشنا گردد. نماینده‌های متعدد معروف، عموماً از زبان فرانسه، به زبان فارسی ترجمه شد. در این میان، مطبوعات نیز نقش به‌سزایی در تحول ادبی خاصه نشر فارسی ایفا کردند. گرچه داستان‌نویسی در قیاس با سایر انواع ادبی حضور کم‌رنگ‌تری داشت، میزان

تأثیر آن بر اذهان عمومی در خور توجه بود. به طور کلی انواع ادبی توجه اثرآفرینان را برانگیخت زیرا آنان از طریق آنها، می‌توانستند مضامین باب طبع خود را در انتقاد از نظام استبدادی مطرح سازند.

ادبیات در این دوره، با اختیار کردن مایه‌ها و انواع ادبی (Genres) بی‌سابقه، وظیفه‌ای متفاوت با ادبیات گذشته بر عهده می‌گیرد. جنبش فرهنگی این دوره، نتیجه تحولات دیرپا و درونی - جامعه‌ای و فزونی گرفتن رابطه ایران با فرنگستان بوده است که از نمودهای آن اعزام محصل به فرنگستان و شکل‌گیری نهضت ترجمه از زمان عباس میرزا به بعد است. منتقدان اجتماعی - ادبی سال‌های بیداری مشروطیت، مانند میرزا فتحعلی آخوندزاده و میرزا آقاخان کرمانی، رنژوم کاربرد شکل‌های تازه ادبی تأکید کردند و آنها را ضرورت زمانه دانستند.

ادبیات تازه حاصل تحولات جامعه از دوره صفویه به بعد است که نشر گرایشی به حیات روزمره جامعه پیدا می‌کند. جریه‌ای تجدید غرب با ارکان فرهنگی و اجتماعی ایران رویاروی می‌شود و در قالب شکاها، تیره‌نمایشنامه و رمان و مقاله روزنامه‌ای نمودار می‌گردد.

روند پیدایش انواع تازه ادبی طولانی است. در این دفتر، جلوه‌های آن را از ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ پی می‌گیریم. این دوره را می‌توان در سه گدار دانست - دوره‌ای که ارزش‌های کهن متزلزل گشته در حالی که باورهای تازه هنوز استوار نشده است. آثار روایی که در این برهه زمانی پدید آمده‌اند ترجمه رمان‌ها و نمایشنامه‌های اروپایی همچنین آثاری هستند که بینابین قصه سنتی و آثار مبتنی بر شکل‌های روایی تازه - می‌روند.

* * *

وقایع‌نگاری ادبیات معاصر ایران حاوی گاه‌شمار وقایع و اخبار مهم ادبی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دخیل و مؤثر در پیدایش و تحول ادبیات معاصر است. این پژوهش می‌تواند در چند دفتر منتشر شود:

دفتر اول: ۱۲۰۰ش تا ۱۳۰۰ - دوره ورود به «روزگار نو»، گذار از ادبیات گذشته به ادبیات جدید؛

دفتر دوم: ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ - دوره پدید آمدن نخستین نمونه‌های ادبیات معاصر؛

دفتر سوم: ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ - دوره شکل‌گیری و شکوفایی ادبیات معاصر.

دفتر حاضر مهم‌ترین رویدادهای ادبی، فرهنگی، و اجتماعی سال‌های ۱۲۰۰-۱۳۰۰ شمسی را در بر دارد. در هر سال، نخست از رویدادهای سیاسی - اجتماعی مهم که منشأ تحول در ادبیات معاصر گشته‌اند (البته هرگاه چنین رویدادی در آن سال بتوان سراغ گرفت) یاد شده، آنگاه رویدادهای فرهنگی که در تجدّد ادبی نقش اساسی داشته‌اند ذکر شده است. نمونه‌ای از آن است سیستم مدرسه دارالفنون که در پیشرفت علمی و فرهنگی جامعه نقش مهمی ایفا کرد و، در پی آن، سیل از انتشار نشریاتی یادکرد که برای رشد ادبیات معاصر فضایی مساعد فراهم آوردند. سپس داستان‌ها، اشعار، نمایشنامه‌ها، و ترجمه‌های ادبی درخور اعتنایی معرفی شده‌اند که سوداگر جریا، پیدایش و سیر حرکت ادبیات معاصر به‌شمار می‌آیند.

در تنظیم و جمع‌آوری این مجموعه بیشتر به نقاط عطف تاریخ ادبی - فرهنگی هر دوره و آثار و سوانح زندگی اثرآفرینان توجه شده است. رفایه سیاسی - اجتماعی که به نوعی زمینه‌ساز رویدادهای ادبی بوده‌اند نیز اجمالاً گزارش شده است. پس قرار، مواد این دفتر به ترتیب زیر عرضه شده است:

الف - وقایع سیاسی - اجتماعی؛

ب - وقایع فرهنگی - ادبی؛

ج - انتشارات.

کوشش شده است، بر حسب اهمیت هر رویداد، مطالب لازم درباره آن گردآوری و ثبت شود. ضمناً به ذکر آثار و رویدادهایی نه چندان مهم در زمان انتشار و وقوع توجه شده است که، به لحاظ تأثیر در فرهنگ و تاریخ ادبیات، امروزه اهمیت یافته‌اند و برای شناخت

سیر تحول ادبیات معاصر منبعی مناسب شمرده می‌شوند. لازم به ذکر است مدخل شخصیت‌ها بر اساس سال تولد آنها در ذیل همان سال آورده شده مگر آن دسته از اثرآفرینانی که تأثیرشان در تحولات ادبی چشمگیرتر اما تولد آنها پیش از شروع دوره این دفتر (۱۴۰۰ش) بوده است، و مدخل آنها با توجه به وفاتشان تنظیم شده است. همچنین، شرح وقایع، از کتبی است که در قسمت منابع انتهای دفتر ذکر شده است. مؤلف و باقیه خود می‌داند مراتب قدردانی و سپاس خود را از حمایت‌های همیشگی استاد احمد سیاهی (گیلانی)، و راهنمایی‌های همه‌جانبه و مشفقانه آقای حسن میرعابدینی که مشوق او در نگارش این اثر بوده‌اند، ابراز کند.

آزاده گلشنی

دی‌ماه ۱۳۹۸